Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

G5. 620

VÆGMALERIER I GÅRDE OG HUSE PÅ MØN

Møns Museum 1991

FORORD

Nærværende teksthæfte "Vægmalerier i Gårde og Huse på Møn", knytter sig til udstillingen af samme navn, der i sommerhalvåret 1991 vises på Møns Museum.

For museet er det en glæde at kunne udsende et hæfte, der i tekst og billeder kan fortælle nærmere om de maleriske udsmykninger, der indtil nu er blevet fotograferet og registreret af Møns Museum. I den anledning skal der rettes en varm tak til Bikuben på Møn, Fanefjord Sparekasse, Møns Bank samt Amtsmuseumsrådet for Storstrøms Amt, der har stillet midler til rådighed for udarbejdelse og trykning af teksthæftet.

Museumsforvalter Jens Refstrup, der har fotograferet vægmalerierne og de enkelte loftsudsmykninger i de mønske gårde og huse, skal ligeledes takkes for en utrættelig indsats i forbindelse med projektet.

Stege i august 1991

Laura Bjerrum

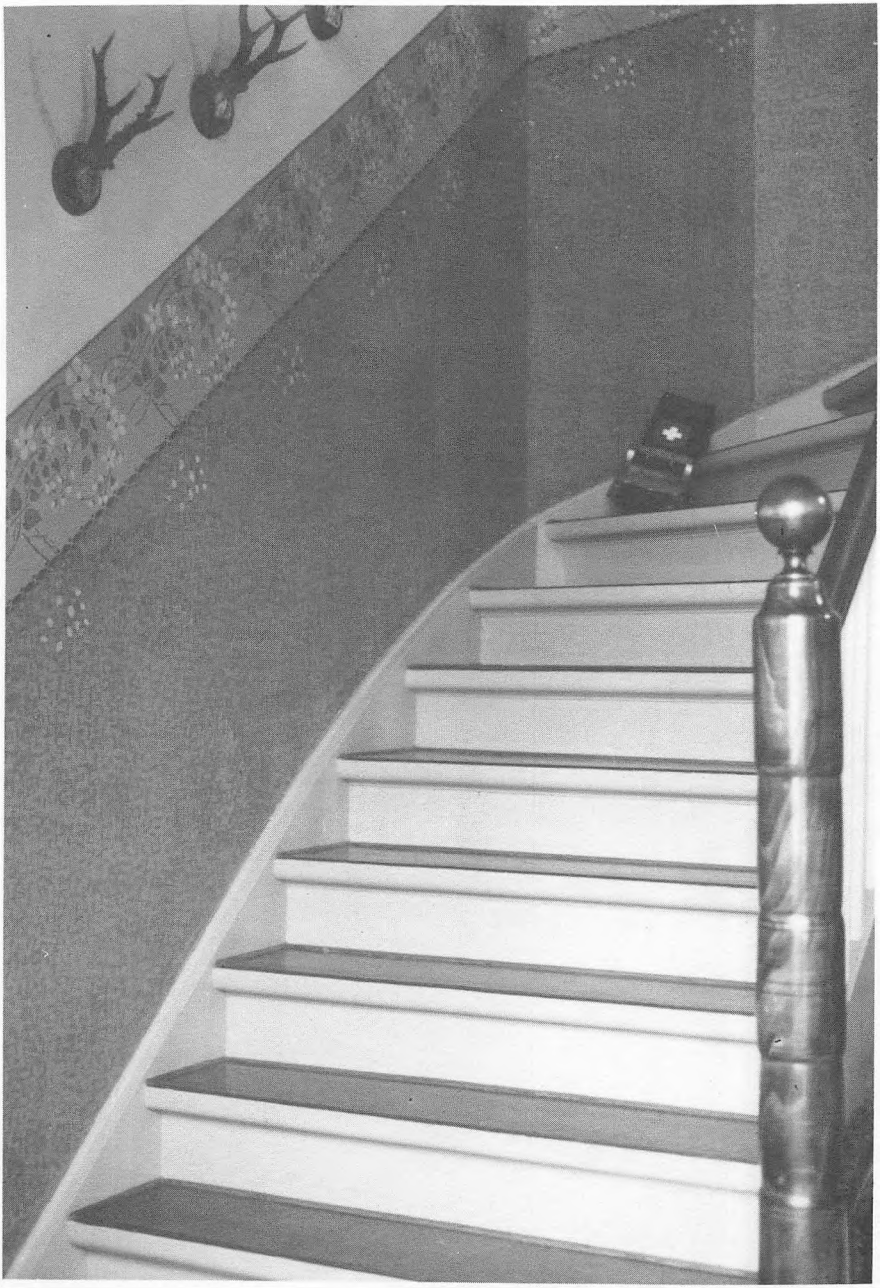
G5-620.

Udgangspunktet for udstillingen om vægmalerier på Møns Museum og dette teksthæfte er en registreringsfotografering af vægmalerier på mønske gårde og huse, som museet foretog i 1988-90.
Før den tid havde museet haft kendskab til adskillige maleriske udsmykninger af forskelligt motivmæssigt indhold på et par større mønske gårde. Disse vægmalerier var fra begyndelsen af 1900-tallet, og maleriernes motiver afspejlede blandt andet nogle af de åndelige strømninger, som den mere velstillede del af landbobefolkningen tog del i. For at få et større kendskab til disse vægmalerier indledte museet en undersøgelse i efteråret 1989 og takket være velvillig økonomisk støtte fra Statens Museumsnævn og BRF-fonden. Interessen fra omgivelserne var medvirkende til at museet kunne gå i gang med fotograferingen på samme tid. Henvendelserne voksede gradvist, og ved den foreløbige afslutning af projektet ved årsskiftet 1990/91 havde museet besøgt og fotograferet 27 boliger, d.v.s. 19 gårde og 8 huse. Undersøgelsesområdet var fra begyndelsen fastlagt til at være museets virkeområde, men i praksis er der indtil videre kun fotograferet på Møn. I de huse, der er blevet besøgt, er vægmalerierne blevet fotograferet i helhed og med udvalgte detaljer, og husene, d.v.s. stuehusene til gårdene samt de fritliggende landbohuse, er også blevet fotograferet udvendigt, for at man kan få et indtryk af de omgivelser, hvori vægmalerierne befinder sig.

Hvordan så omgivelserne ud?
På få undtagelser nær viste det sig, at hovedparten af stue- og enkelthusene var opført i tiden omkring århundredeskiftet og lidt ind i dette århundrede. Der var her tale om grundmurede bygninger med skifer- eller tegltage og

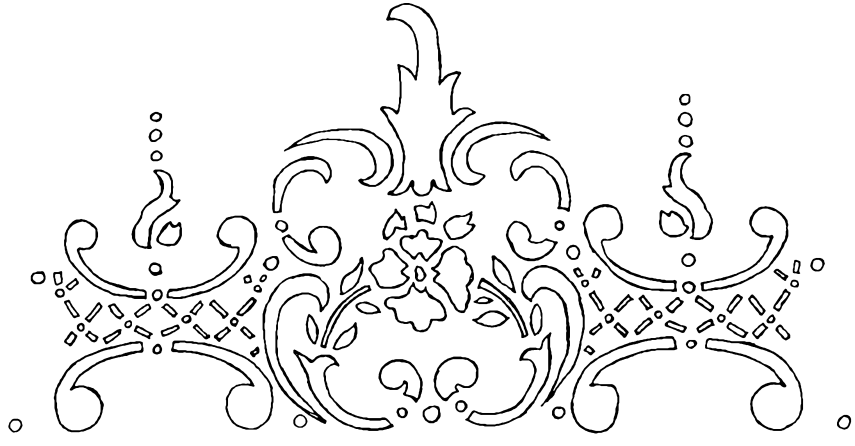
med en differentieret grundplan d.v.s. der fandtes entre, opholds/dagligstue, havestue, spisestue, soveværelser, køkken m.v. Bygninger af denne art er af eftertiden blevet karakteriseret som "andelstidens" bygninger, fordi disse i tid falder sammen med den omlægning, der fandt sted af det danske landbrug, og som betød et økonomisk opsving for landbruget som helhed.
Den seneste tids landbrugsbygninger, d.v.s. tiden efter 1940, er ikke repræsenteret, og det skal også bemærkes, at kun et enkelt beboelseshus er med fra 1930'erne, det tiår, hvor der var økonomisk krise i det danske landbrug. Hovedparten af vægmalerierne fordeler sig på opholdsrummene, d.v.s. dagligstue, havestue og spisestue, mens en mindre del omfattende udsmykning af entreer og trappeopgange, vel og mærke entreer bag den "fine" hoveddør, ikke indgangen til køkken og bryggers. Disse udsmykninger omfatter i flere tilfælde entré, trappeopgang samt gangparti på første sal.

Udsnit af trappeopgang med malet vægdekoration fra entreen i stuehuset på "Nordbygård". Gården er opført i 1922 og vægudsmykningen i entre og trappeopgang til første sal er fra samme tid. Udsmykningen er et fint eksempel på en skabelonmalet vægfrise med et yndefuldt stiliseret, rytmisk gentaget blomsterrankemotiv holdt i sarte afdæmpede farver på en lysebrun baggrund. Et særligt raffinement er det, at blomsterranken bryder vægfrisens nedre kant. Mellem trappens sidestykke mod væggen og vægfrisens nederste kant er et malet parti med en "nistret" overflade, der får vægfeltet til at minde om tweed. Dette beklædningsstof hørte til 1920ernes modestoffer. Såvel entré, trappeopgang som repos på førstesal fremtræder i velbevaret stand.

ANNO · MCMXVI

Dør fra entre til dagligstue, stuehuset til "Tiendegården", Sønderbyvej 29. Udsnit af malet vægudsmykning, der pryder entre, trappeopgang og første sals gangareal. I det buede spejl over den velholdte dør ses et symmetrisk opbygget skabelon-malet blomsterrankemotiv med stiliserede kurveblomster og flade blade i "almue"-stil i kraftige, røde, grønne og gyldne farver. Henover blomsterranken ses et buet bånd, hvorpå læses: ANNO MCMXVI d.v.s. år 1916. En datering, der kan gælde for de ovennævnte malerier i stuehuset samt selve stuehusets opførelse. Denne bygning fremtræder i solid nybarok udformning med brede trefags kviste med "knækket" tag til både gård og have. Særlig facaden er imponerende med buet balkon i første sals højde båret af fire fritstående søjler. Vægmalerierne indvendig, der fremtræder i velholdt stand, svarer til den ydre kraftige modellering af stuehusets facader.

På en gård var der ikke vægudsmykninger men loftsdekorationer. Det drejede sig om to komplette udmalinger på pudsede lofter i en havestue og i en spisestue. I spisestuen var loftet inddelt i felter og malet med "egetræsådring", i havestuen var loftet ligeledes malet i "ådring" men ganske lyst, og et centralt firpas motiv gav illusion om stuk. Tidsmæssigt kunne disse lofter dateres til ca. 1880-1890. Vi er ikke stødt på tilsvarende lofter andre steder under fotoregistreringen af vægmalerier på Møn. Paralleller m.h.t. udsmykning skal sikkert søges i købstads-eller hovedstads-kredse. Nationalmuseets klunkehjemslejlighed i Frederiksholms Kanal, der blev totalindrettet i 1890, og som idag er en stor sjældenhed, kan nævnes i denne forbindelse.

Fælles for alle udsmykninger er, at de er udført i oliemaling på pudsede vægge. Mange er af en høj teknisk standard, der har krævet et omfattende arsenal af malerredskaber. På Møns Museum findes netop to velbevarede malerværksteder fra begyndelsen af dette århundrede, tilsammen giver de et indtryk af alsidigheden i en malermesters virke. Om vægmaleriernes farver har været fremstillet på værksted, eller om de er købt færdige, er ikke til at sige.

Vægmalerierne kan deles i to hovedgrupper: Frihåndsmalerier og skabelonmalerier, undertiden ser man også en kombination heraf. En del af frihåndsmalerierne forestiller 30-40 cm brede dekorative bånd, der er omløbende; placeret på det øverste stykke væg lige under loftet, på gesimsens plads. Disse friser er malet i flere farver, de kan forestille blomster, roser, violer og markblomster, men som

regel er det stiliserede landskaber, trægrupper og enge som oftest rytmisk gentaget, malet i et fladebetonet maleri i sarte kulører. En frise udmærker sig ved at udgøre et forløb af afvekslende danske landskabsformer.

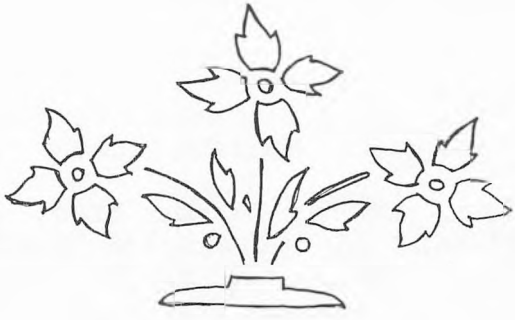

Udsnit af hjørneparti i havestue fra stuehuset til "Grønagergård", Møllevej 10.

Billedfrisen, der er 30 cm bred, er dygtigt malet i frihånd på det øverste vægstykke lige under loftet. Den er omløbende i hele stuen, og den viser et uendeligt landskabspanorama, perspektivisk malet i naturalistiske farver,

med afvekslende landskabsformer, der uden afbrydelser glider over i hinanden. Træformationer, søer og fjorde, enkelte huse samt en kæmpehøj i landskabet peger hen på danske landskabsformer, men de kan ikke stedfæstes. Der er snarere tale om en fantasi over danske landskaber. Billedfrisen er usigneret. "Grønagergård" er opført omkring århundredeskiftet, og vægmalerierne er nok kommet til et stykke tid efter. Den daværende ejer, der kom til gården i 1934, oplyste overfor museet, at vægmalerierne "da var nogle år gamle ". Vægfrisen har aldrig været tildækket, den fremtræder i god stand, og ud fra dens professionelle kvalitet at dømme, kunne man godt forestille sig, at en omrejsende teatermaler, "kulissemaler", som ejeren sagde, havde udført dette arbejde.

Friserne er ikke signeret, ejheller dateret. Ved fotoregistreringen stødte museet på to friser der, omend lidt forskellige, dog havde så mange fællestræk, at der må have været tale om den samme ophavsmand, eller i hvertfald det samme værksted.

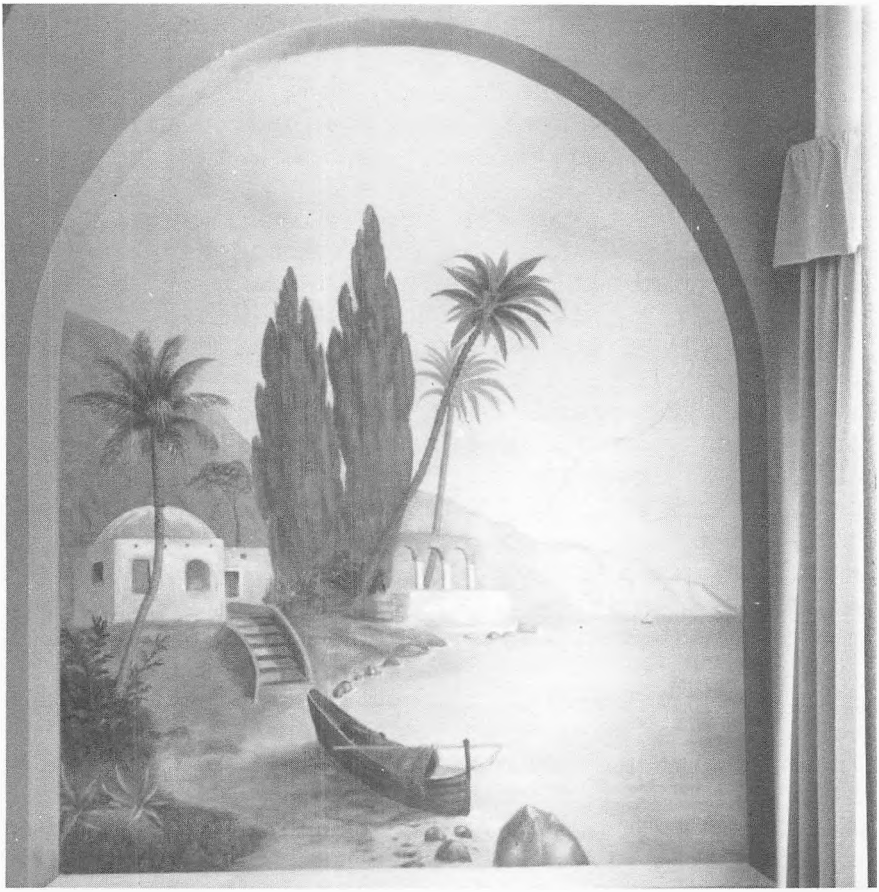
Større frihåndsudsmykninger kendes også. Markant er en havestue med "middelhavsmotiver" fra 1910.

Billedfelt med "Middelhavsmotiv". Havestuen i stuehuset på "Elmsagergård", Møllevej 12.

I stuehuset til denne ejendom befinder der sig i havestuen en omfattende vægudsmykning, der dækker tre af stuens fire vægge. Undtagelsen er en sydvendt vinduesvæg mod haven. Motivfelterne, der er seks ialt, forestiller forskellige scenerier fra Middelhavet: Hvide kubiske huse, palmer, snævre bjergtrapper, pinjer og cypresser, fjerne borge, kirker, klippekyster og fiskerbåde. Det fælles element i alle billederne er det lysende blå Middelhav. Alt er naturalistisk malet med anvendelse af perspektiv. Hver enkelt motiv er indelukket i buede felter, der på den ene langvæg oven for havefacaden deles af en marmorsøjle. Derved bibringes man den forestilling at stå og se ud fra en højtliggende pergola i syden. Illusionen om at være ved Middelhavet brydes dog, når man ser op over stuens to modsatstillede døre. Her er to våbenskjolde med afbildninger af kornsorter og andre afgrøder, der dyrkes på Møn, bla. en velvoksen sukkerroe! Som baggrund for våbenskjoldene ses dels det svenske og norske flag krydslagt, dels Dannebrog.

Udsmykningen er signeret og dateret; "J. Hjelmer 1910", d.v.s. kort efter stuehusets opførelse et par år før. Malerierne er dygtigt udført, de er illusionsskabende og minder en del om ældre teaterkulisser, eller baggrundstæpper hos fotografen. Middelhavsmotiver, det eksotiske og fjerne, havde på det tidspunkt længe været fremme indenfor teater- og musiklivet. Her ser man det kombineret med en mønsk gård-

ejers nationale og landbrugsfaglige selvfølelse!
Vægmalerierne fremtræder stort set velbevaret, og som et eksempel på udsmykning af et landbohjem i begyndelsen af dette århundrede er de interessante.

En anden omfattende udsmykning i en storstue på en større gård er antagelig lidt yngre end førnævnte udsmykning. Her er der tale om musicerende personer, syngende og spillende på forskellige instrumenter. Personerne, unge mænd og kvinder, er iført "historicerende" klædebon, og de er placeret i medaljonfelter, anbragt mellem malede søjler. En usædvanlig og farvestrålende udsmykning professionelt udført!

Specielt mønske motiver hører også til blandt frihåndsmalerierne. Der er tale om to forskellige. Det ældste , udført kort efter århundredeskiftet forestiller " Sommerspiret" på Møns Klint, malet som maleri med profileret prydramme direkte på den pudsede væg. Så kunne det i hvert fald ikke falde ned fra sit søm på væggen! Fra starten har dette vægmaleri været utildækket. Til opholdsrummets udsmykning hørte desuden pryddørkarme direkte malet på væggen. Møns Klint som motiv for kunstnerisk udførelse går tilbage til romantikkens tidsalder, d.v.s. fra begyndelsen af 1800-tallet. I det 19. århundrede blev klinten i stigende grad et landskendt og populært udflugtsmål. En position den stadigvæk besidder.

Det andet mønske motiv, museet stødte på, var det lille lystslot, Liselund, på skovbaggrund. De to vægmalerier, der er tale om, er begge af nyere dato, det ene fra 1955 og det andet antagelig fra samme tid. Begge har udgjort udsmykningen i en trappeopgang. Liselund er næsten lige så kendt som Møns Klint. Som arkitekturhistorisk monument fra slutningen af 1700-tallet og som eksempel på et romantisk haveanlæg i engelsk stil er det blevet berømt. Det var en gruppe arkitekter fra Kunstakademiet i København der i tiden omkring første verdens-

krig "genopdagede" stedet og fremhævede dets enestående udformning; siden 1938 har lystslottet med omliggende parkanlæg været et offentligt tilgængeligt museum.

Den anden hovedgruppe af udsmykning er vægmalerier udført som skabelonmaleri. Her er ikke tale om signerede individuelle arbejder. Det er dygtigt udført malerarbejde, der ofte har en stor dekorativ virkning. Markant er hele vægudsmykningen i spisestuen og opholdsstuen udført i to forskellige nuancer af samme farve (grøn) i stiliseret irismønster eller granatæblemønster. Denne form for vægdekoration giver en mat blank effekt af vægoverfladen, så man kan drage sammenligninger med damaskvævet stof f.eks. bordduge. Andre planter: valmuer, snerler, åkander, lotus findes også inden for skabelonmaleriet. I den forbindelse har det været interessant at gennemgå materialebeholdningen på et af de mønske malerværksteder museet ejer. Her findes en stor samling af form- og motivelementer i form af skabeloner, der har været anvendt ved maleropgaver. I et enkelt tilfælde lykkedes det at identificere et sæt skabeloner med en entrudsmykning, der var blevet fotograferet! De anvendte skabelonformer viser hen til tiden omkring århundredeskiftet og lidt ind i dette århundrede. Nogle skabeloner er tydeligvis inspireret af den internationale jugendstil. Andre skabelonmodeller, f.eks. udsmykningen på "Tiendegården" i entre og spisestue, er udformet i en dekorativ nybarok (se fig. 2). Når man betragter skabelonmaleriet, er det bemærkelsesværdigt, at der kan drages mange paralleller til samtidig udsmykning af opholdsrum: Broderede puder, løbere, lyseduge, hæklede gardiner, serviettmapper, kakkelovnsskærme o.s.v. Det er den

samme type af ornamenter der går igen. Disse indbogenstande ses normalt ikke i nutidige hjem, men skal opsøges på et museum!

De vægmalerier og vægudsmykninger som er beskrevet ovenfor, skal næppe opfattes som et specielt mønsk fænomen, men har antagelig været kendt over det meste af landet. Vægmalerierne har været sarte og i forbindelse med ejerskifter og ændringer i smag m.h.t. boligindretning har de ofte været i en udsat position.

Af undersøgelsen på Møn fremgik det dog flere steder, at ejerne var glade og stolte over deres vægudsmykninger. De skulle bevares og om nødvendigt friskes op! Et sted havde man endog afpasset de moderne møblers betrækfarve efter et ældre eksisterende vægmaleri.

Hensigten med dette hæfte har været at gøre opmærksom på disse sarte og ofte udsatte levn. Udsmykninger, der for blot få år siden, blev vurderet lavt. Sammen med husene, hvori de findes, er vægmalerierne et vidnesbyrd om den åndelige og materielle omstillingsproces det danske landbrug og dets befolkning gennemgik i slutningen af forrige århundrede. For boligen betød det en opdeling i flere forskellige rum og en indretning, der med hensyn til møbler og andet boligudstyr nærmede sig borgerskabets i byen. Endvidere får man et indblik i datidens holdninger til farver, mønstre og stoflige virkninger.
Emnet burde også undersøges andre steder i landet.

Grif. Aftegnet efter fotografi af vægdekoration over dør i stuehuset til gården, Ålebæk Strandvej 25.

Griffen var et vinget fabeldyr, der kendes fra oldtidskulturerne. Den havde underkrop som en løve og hoved, hals og vinger som en ørn. I slutningen af forrige århundrede optræder griffen som bygningsornament i forskellige sammenhænge.

Tommerup. Stege